

IRODALMI SZEMLE.

Beöthy Ákos új könyvéről.

A magyar államiság fejlődése, küzdelmei. II. r. Az új Magyarország, az 1825-iki országgyűléstől az 1848-iki törvények szentesítéséig. Budapest, Athenaeum. 392 l., ára 7 k.

Beöthy Ákos műve, melyben a magyar államiság megalakulását, fejlődését s küzdelmeit a reform korig új és érdekes szempontok figyelembe vételével írta meg, országszerte meleg érdeklődést keltett. Az érdeklődésnek általánosságát bizonyítja az, hogy politikusok s a közönség szívesen keresett s keres útbáigazítást könyvében. Az érdeklődés alaposságát pedig esattanósan bizonyítja a M. T. Akadémia eljárása, hogy sietett Beöthyt tagjai közé választani. E művet, illetőleg annak egy fejezetét e folyóirat 1901. évfolyamában ismertette és méltatta dr. Török István. Nem is terjeszkedünk ki e műre. Minthogy azonban e művében Beöthy egész programot ad felfogásának alapelveiről s fejtegetéseinek indítékairól, röviden összefoglaljuk, hogy e második művét megérthessük, az elsőnek is a tartalmát. Beöthy összes fejtegetése a következő elvekben esúcsosodik ki: *az állam addig erős és életképes, a míg összes erejével maga szabadon rendelkezik, vagyis a míg az állami erők sulypontja magában az államban van.* Történeti fejtegetésében keresi, hogy hol volt hát a magyar állam erőinek sulypontja? Az alapvetéstől az Árpádokon át Mátyásig bezárólag a nemzetben. Ebben a korban, a mikor a nemzet maga rendelkezett önerejével, a magyar állam turul módjára magasan fenn szárnyalt s a magyar nemzet, a mi dicső és nagy kötelességet juttatott neki a tények logikája, teljes bevégeztséggel oldotta meg. A mohácsi vésztől a reform-korig az erők sulypontja a nemzet kezéből s az ország határán kívülre kiesett. Összes küzdelmeink Mohácstól kezdve a sulypont visszaszerzésére irányult és pedig a reform-korig eredmény nélkül, 1825 óta pedig a biztos siker reményével. E küzdelem folyik napjainkban is. Ez egységes és biztos alapon nyugvó elbeszélést élénk, itt-ott izgatóan érdekes részletekkel színezte ki s rengeteg politikai s jogi ismeretét analogiás módon érvényre juttatva, mindvégig úgy szötte, hogy az valósággal lebilincsel.

Ezek után csak természetes, hogy kíváncsian vártuk az elbeszélés folytatását, kiegészítését. S mindjárt megjegyezhetjük, hogy a folytatás méltó ugyan a kezdethez, de azzal egyenlő színvonalon nem áll.

Nem áll pedig azért sem, mert egy pár jellemzés (Metternich, Széchenyi, Kossuth, Kölcsey s Deák) és az országgyűlési tárgyalások aprólékos fejtegetésének kivételével e kötet anyagát is elbeszélte. Ennek következtében folytonosan hivatkozni kell az első kötetre, önmagára, a mi természetesen az elaprózást, a szigorú rendszer hiányát, gyakori ismételtetést von maga után. Másrészt nem veszi eléggé számba a politika, irodalom és társadalom egymásra való kölcsönös hatását, pedig kivált a tárgyalt korban ezeket külön-külön megérteni lehetetlenség. E tekintetben legfőleg a kimagasló alakok hatásáig megy, ámbár nyilvánvaló, hogy a nagyjaink characterében rejlő erőnek, hogy munkát végezessen, megfelelő közegre volt szüksége. E nélkül az erő nem működik; a holt erő pedig nem is erő. Aztán kifogyhatatlanul dicséri a megyét s a táblabíró világot, de nem felejteti a parlamentarismus nagyszerű eszméjét sem. Pedig végre is, hogy az ő kifejezésével éljek, a reform-kor signaturája e két elv összecsapása, küzdelme s nem a kormány esőkönyössége. Mert a kormány, mint Metternich jellemzésében maga is elismeri és kiemeli, többé nem gombolkózott annyira be a reformok előtt, mint azelőtt, a mit különben a gravaminalis, e tisztán magyar jellegű politika ellanyhulása is mutat. A gravamenek most sem tűntek el örökre, de a tényleges alkotások sorozata mellett számuk csekély és épen ezért az ellenők való küzdés is felemelőbb és eredményesebb is épen a felelősség elvének térfoglalása következtében.

A könyv tulajdonkép két részre oszlik.

Az első részben az osztrák és magyar rendszer közötti ellentéteket világítja meg. Ebben kiválóan érdekes Metternich jellemzése, a melyben Metternich legőszintébb szavaiból, leveleiből megállapítja, hogy a 67-es kiegyezés elemei Metternich felfogásában megtalálhatók. A Metternich jellemrajzának a keretében nagy szélességgel magyarázza a szentszövetség czélzatait is, abból indulva ki, hogy az a magyar közönség előtt ismeretlen; pedig hála istennek ez már csakugyan nem áll, mert minden jobb középiskolai tankönyv is magyarázza, s minden közepes képzettségű egyén ismeri. Nem kevésbbé élénk a Ferdinánd jellemzése, a megye és város életének tárgyalása.

A második részben a kísérletek és tapogatózások korszakát tárgyalja az 1825-iki országgyűléstől a Pesti Hirlap megjelenéséig. A kor tárgyalását Széchenyi István jellemrajzával kezdi. Széchenyi jelentőségével s jellemrajzával Kemény Zsigmond, Grünwald Béla, Falk és Zichy Antal nyomán eléggé tisztában voltunk. A magyar

közvélemény mintha lezárta volna a Széchenyi működése fölől való controversiát azzal a megállapodással, hogy Kossuthal egyet akart, a nemzet megerősödését, csak az ehhez vezető utat tartották különbözőnek. S kivált a szabadságharcz után terjedt el az a nézet, hogyha a nemzet Széchenyit követi, a megrázkodást kikerülhette volna. Beöthy felfogása új és eredeti s minden bizonynyal új vitára ad okot. Mi történt volna, ha a nemzet reá hallgat, meg nem állapítható. De Széchenyi egyénisége a Hamleté, az okoskodó s kétségbe zökkenő Hamleté. Politikájában nincs rendszer, összhang és céltudatosság: *nincs politikai programja*. Munkái nem képviselnek olyant, még közgazdaságit sem. Idézi Desewffy véleményét, hogy t. i. Széchenyi munkáinak legnagyobb részét meg sem írja, ha elolvassa mindazt, a mit az országgyűlések 1791 óta mondottak és írtak (171. l.). De egész általánosságban Széchenyi tévedése épen abban rejlik, hogy nem látta be, hogy az anyagi kérdések határozottan politikai jellegűek s nagy nemzetközi kérdésekkel állnak kapcsolatban (181 l.), hogy nem vette észre, hogy a magyar korona firmája alatt részben családi, részben osztrák császári politika folyik (186. l.) s így a Széchenyi taktikája a nemzeti erők lefokozását, a nemzeti élet összezsugorodását vonta volna maga után. Óvatossága s idegessége a magánéletben s a politikában is omláshoz vezetett. Látnivaló, hogy olyan nagy kérdéseket dob a gondolkodó elé, hogy azok megítélése hosszabb időt igényel. De jó, hogy megzavart egy kissé s megriasztott, mert újra elő fognak kerülni a Széchenyi könyvei, újra megélvezzük feszült pathosát, s élénk satiráját, a mire nagy szükségünk van, mert úgy látszik, a Széchenyi reliquiákkal együtt az Akadémia falai közé vonult vissza a legnagyobb magyar igazi ismerete és méltánylása is, A Beöthy felfogása új is, merész is az eddigi, az ú. n. hivatalos felfogással szemben. Habár általában túlszigorúan ítéli is meg Széchenyit: el kell ismernünk, hogy Széchenyinek határozott programja, szigorúan megállapított haditerve s célja nem volt, a melyik nagy időre szólott volna, a mint a később történetek mutatják. Mert összes követeléseik közül csupán a közlekedésre vonatkozók fejlődtek nagyra, míg pl. Deák vagy sokkal kisebb súlyú kortársainak az elvei ma is élnek és hatnak.

Majd részletesen ismerteti az 1825-iki országgyűlés történetét, a közvéleményt, mi ennek nyomán alakult. Nagy szeretettel merül bele a kor kiválóbb egyéneinek jellemzésébe (Kölcsey, Wesselényi, Kossuth, Deák, Reviczky, Pálffy). S ezekben a jellemrajzokban megárad nagy tudománya s éles elméje fogva tartja az olvasót. Egész rajongással szól azokról a szellemóriásokról, kiket a köznemesség nevelt föl. Csodálkozva dicséri a jogegyenlőség képviselőit, a kik nálunk magából a nemességből kerültek ki, a mit különben már a harminczas években észrevett a nálunk utazó angol Pardoe.

Elismeréssel kell adózni Beöthynek azért is, hogy forrásmunkáit ott keresi és találja meg, a hol azok tényleg vannak. E kor történetét Horváth Mihály s Ballagi Géza megírták. De Beöthy a közvetlen forrásokat is felhasználja: a szereplők leveleit, naplóit s az egykorú utazókat (Miss Pardoe, De Gerando). Módszere ebben a könyvében is az analogia. Példáért most is, mint mindig az angol történelemhez fordul, mert az ő szemüvegén a magyar és angol alkotmány két egy-testvér. Pedig helyesen jegyzi meg Concha Győző a kilenczvenes évekről írt tanulmányában, hogy ez a hasonlóság kissé erőltetett. Hogy lehet az — kérdi Concha — hogy *azonos szellemű alkotmány mellett az angolnak világuralma van, mi meg jóformán magunkkal sem rendelkezhetünk?* Felelet: vagy nincs hasonlóság a két alkotmány között, vagy ha van, az csak betűhasonlóság, a minék realis értéke alig van. Ez észrevétel (nem megrovásképen) szem előtt tartandó, s nem az a célja, hogy elriaszson valakit az angol intézmények példa gyanánt való tanulmányozásától, de igenis óvatosságot ajánl a felületes hasonlóság elfogadásában.

Azzal végzem ismertetésem, a mivel dr. Török végezte az első kötet ismertetését, hogy szakembernek, mert eredeti felfogással s kiváló kútfők felhasználásával van írva, a nagy közönségnek, mert széles politikai látókörrrel, az ifjúságnak, mert igazi tüzes magyar lelkesedéssel van tele minden sora, alig találhatni hasznosabb és tanulságosabb munkát, mint a Beöthy Ákos könyve.

Kristóf György.

Nagyszebenvidéki Kalauz

Führer durch Hermannstadt und dessen Umgebung. Hermannstadt, 1902.

A szebeni Kárpát-egyesület sokágú tevékenységének egyik üdvös eredménye ez a esinos könyvecske, melylyel a déli Kárpátok látogatását könnyítette meg ismét a derék egyesület. A szászsebesi, illetőleg hunyadmegyei havasoktól, a *Paríng* csoporttól keletre egészen a *Királykőig* kalauzol e kis munka, 27 szövegeképével tájékoztatva már előre is a magasabb hegyvilág szépségeiről s egy térképen szemléltetve Szeben város szövevényes útezainak, középületeinek elhelyezkedését.

A 127 lapra terjedő munka érdekes adalék hazarészünk ismeretéhez. Nagy-Szeben nevezetességei, története, főleg a Bruckenthal muzeum, a XVI. század első felében jeleskedett Pempflinger Márk királybírónak műtörténelmi becesel bíró palotájából alakult *tanácsház* s a *Kárpátmuzeum* bemutatása után a közel vidékre vezet a munka. Így ismerteti Sz.-Erzsébetfalvát, hol 1863-ig legjelesebb régészünk, Ackner Mihály régészkedett, *Sze'indek* (Stolzenburg) várát, *Vizakna* fürdőit,